

השבת כבסים ליצירת מרכז משותף

לעשות מקום לכולם/ן - שבת במרחב הציבורי

מבוא

במסגרת המערך נפנה זרקור לביטויי השבת במרחב הציבורי ובשיח הישראלי. נקודת המוצא ללמידה הינה ראיית השבת כמסמנת זמן ומקום משותפים, וכגורם מחבר המעודד קרבה, שותפות ומעורבות. המיקוד בשבת במרחב הציבורי מופנה לשכבות הבוגרות, מתוך מחשבה על תפקידיהם העתידיים בשנות השירות, במכינות הקדם צבאיות ובצבא, בהם ייפגשו מגוון חברתי רחב.

השיעורים יתמקדו בכמה שאלות, ובעיקר: כיצד ייראה "שישי-שבת ישראלי" ומה יאפיין אותו? מי השותפים בו ומה הצרכים והשאיפות שלהם/ן?

במהלך הלימוד נכיר יוזמות שצמחו בארגוני החברה האזרחית, שמטרתן קידום רעיונות ופתרון אתגרים הקשורים בניהול המרחב הציבורי בשבת, באמצעות שיח ומפגשים חוצי מגזרים. נראה כיצד ייחודה של השבת והשפעותיה על המרחב הציבורי מתבטאים באופנים שונים: במגרש הכדורגל, בבית הכנסת, בחוף הים, בקבלת שבת השכונתית או בפארק.

נתנסה בעבודה עם מודל המעמיד את השבת על ארבעה יסודות: שמור, זכור, עונג וכבוד. נראה כיצד יסודות אלו, שראשיתם בתנ"ך, פורשו והתפתחו לאורך הדורות, מחז"ל והרמב"ם דרך ביאליק, ועד לקריאה מודרנית בשנות האלפיים.

מטרות המערך

- 1 התמודדות עם סוגיית עיצוב המרחב הציבורי הישראלי בשבת
- 2 שולחן השבת ותפקידו כסמל לדיאלוג, הקשבה ושותפות בציבוריות הישראלית
- 3 פיתוח חשיבה ביקורתית בעקבות לימוד מגוון מקורות
- 4 "מהלכה למעשה" - התנסות בלימוד שמוביל לפעולה בקהילה או בציבור הרחב

ציוד דרוש

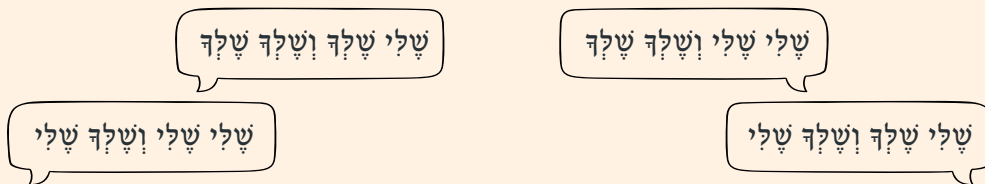
- כלי כתיבה
- נספחים מודפסים לפי הצורך
- אמצעי הקרנה ושמע

מהלך השיעורים

א. פעילות פתיחה

1 נכיר משנה ממסכת אבות (ה', י) המתארת כיצד יחסו של אדם לרכוש משקף את אופיו. במשנה, חז"ל מחלקים את בני האדם לארבעה טיפוסים, שלכל אחד מהם תכונה מאפיינת, המכונה 'מידה'. את ההבדל בין הטיפוסים ביטאו חכמי המשנה באמצעות משפט ששמו בפיהם. לפני ההיכרות עם הנוסח המלא של המשנה, נציג את האופן שבו המידות מתבטאות בדברי ארבעת הטיפוסים:

למידה בחברותא

נחלק את התלמידים לחברות ונבקש לחבר בין ארבע האמרות המיוחסות לטיפוסים השונים לבין ההגדרות או הכינויים שנתנו להם חז"ל: עם האַרְךָ [בור, חסר השכלה], חסיד [אדם ששואף לעשות מעל ומעבר], רָשָׁע, ואחד שיש לגביו ויכוח האם הוא בעל מִדָּה בינונית [רגיל, לפי הנורמה בחברה] או מִדָּת סְדוּם [סְדוּם וְעַמְרָה, סמל לחוסר מוסר מוחלט].

2 נקרא יחד את הנוסח השלם של המשנה (**נספח א**) ונשאל:

על אילו הגדרות התלבטתם/ לאילו טיפוסים לשייך? מדוע?
 האם היו הגדרות שהבנתם/ אחרת מחז"ל? אם כן, מה ההבדל? מדוע?
 למה יש הטוענים שהאמירה "שלי שלי ושלי שלי" מבטאת "מדת סדום"? באילו אופנים ומצבים ניתן לראות התנהגות כזו כלא מוסרית או פסולה מבחינה חברתית? הביאו דוגמאות.

שאלות

3 נאמר: דמיינו שאל הבניין או אל הרחוב שלכם/ עוברת משפחה שהיחס שלה אל השבת שונה משלכם/ (למשל: דתית, חרדית, חילונית). נשאל:

- אילו מרחבים משותפים יש בסביבת ביתכם/ באילו מרחבים ציבוריים סביר שתיפגשו בשבת?
- אילו מתחים ועימותים עלולים להתעורר במרחבים אלה בשבת?
- המחיצו שיח סביב סוגיה מאתגרת הקשורה למרחב משותף שבו תיפגשו בשבת, מתוך הנחה ששתי המשפחות ינקטו בעמדה "שלי שלי ושלי שלי". נסו להבליט את המורכבות שעולה מתוך תפיסה זו.
- נשאל: האם השיח, כפי שהתנהל בהמחזה, משקף 'מדת סדום' או 'מידה בינונית'? מדוע? מה נדרש לשנות כדי לאפשר מציאת פתרון?

משימה

דגש למורה: כדאי להציג דוגמאות למרחבים משותפים שבהם עלולים להיווצר מתחים או עימותים בין הדיירים (לובי של בניין, פארק ליד הבית, מגרש ספורט, חדר מדרגות) או למצבי קונפליקט פוטנציאליים (שימוש במעלית או בחשמל, השמעת מוזיקה, שימוש במנגל, תפילה בבניין, מסיבה בחצר).

נסכם: המציאות שבה כל אדם שקוע בעולמו נראית לעיתים כחיובית ("חיה ותן לחיות"), אבל למעשה יש בה סכנה גדולה. זו המציאות המתוארת במשנה. כאשר כל אחד ואחת עסוקים בעולמם/ן, לא מכירים זה את זה ולא מקיימים דיאלוג, המרחב המשותף מצטמצם והניכור גדל (וזו 'מידת סדום'). חברה חפצת חיים לא יכולה להרשות לעצמה התבדלות שכזו, וזוהי דאגתם של החכמים.

במערך השיעורים נראה את השבת הישראלית כמרחב של זמן ומקום משותפים, שהדאגה לטיפוחם ולפיתוחם מוטלת על כולנו, ועל כן, נדרשת מידה רבה של אחריות, מעורבות וסובלנות מצד כל השותפים/ות.

ב. 'טיול שבת' בין ארבע תחנות

פתיחה: נעסוק במושג 'שולחן השבת' ובמשמעות הסמלית שלו בחברה הישראלית. נשאל:

1

למה מתכוונים כשמדברים על שולחן השבת? מה הם המאפיינים של שולחן השבת המשפחתי בישראל?

?

איך נראה שולחן השבת בו אתם/ן רגילים/ות לשבת בדרך כלל? (אם יש כזה) מה מאפיין אותו? איך הוא מסודר? אילו מאכלים נמצאים עליו? מי יושבים סביבו? איזה מגוון ניתן למצוא סביב השולחן שלכם/ן? למשל: גיל המשתתפים / מוצאם / אורח החיים / תחומי העניין וכדומה.

?

שאלות לדיון

נחלק את מילות השיר 'שישי במטבח' (נספח ב) ונבקש שבזמן ההאזנה מחצית מהתלמיד:ת יסמנו את הרמזים והביטויים להתנהלות משותפת ומחברת, ומחצית יסמנו את הסמלים והביטויים לקיום שונות, ריחוק או אתגר.

2

ולאחר מכן נשאל: מהם המרחבים שבהם אנשים נוהגים להתכנס לפי מילות השיר והקליפ? אילו ביטויי התנהגות בקליפ מדגימים שותפות?

[נצפה בקליפ](#)

למידה בחברותא

נחלק את התלמיד:ת לחברותות. נבקש שישתפו אחד/ת את השני/ה במילים שסימנו בשיר, ויקיימו דיון על בסיס השאלות המצורפות בנספח ב.

3

נתכנס במליאה ונבקש לשתף בתובנות שעלו מן הדיון בחברותות.

4

נשאל:

היזכרו בחוויה מיוחדת של ישיבה סביב שולחן שבת שאינו שולחן השבת המשפחתי המוכר והשגרתי. מה הפך אותה למיוחדת (אנשים מעניינים, התנסות בשיח אחר או מפגש עם עמדות שאינכם/ן רגילים לשמוע)?

?

באילו אופנים הישיבה סביב שולחן השבת מזמנת שיח ומפגש מיוחד?

?

מה ניתן לקחת מההתרחשות החברתית סביב שולחן השבת אל המרחב שבחוץ, ביומיום שלנו כחברה?

?

שאלות לדיון

נסכם: השיר 'שישי במטבח' יצא בשנת 2023, בתקופה שבה החברה הישראלית הייתה חלוקה ומפולגת. בתוך חודשים ארוכים של מחאות וויכוחים, קמו ארגונים ששאפו לייצר שיח מחבר, בתקווה לצמוח מהמחלוקות אל עבר בניית עתיד משותף. אחד הארגונים שקמו הוא 'הרבעון הרביעי', תנועה אזרחית ששמה לה למטרה להעביר את הדמוקרטיה הישראלית "מפוליטיקה של הכנעה וניצחונות לפוליטיקה של הכנסת אורחים ופתרונות". יחד עם ארגון 'כולנא', בית לתרבות, זהות ומסורת ברוח יהדות ארצות האסלאם והמזרח, הם יצאו במיזם מוזיקלי משותף בשם 'חלוקים באהבה', שמטרתו לחבר אנשים בעזרת מפגשי שיח ומוזיקה. השיר ששמענו נוצר כשיר הנושא למיזם על ידי ההרכב 'טרנטה גרוב מאשין'. ההרכב בחר בדימוי שולחן השבת, שבכוחו לכנס את המשפחה הישראלית, גם בזמן מחלוקת.

5

נסיים בשאלות למחשבה:

- 1 למה אנחנו משתמשים בדימויים של שולחן, אוכל, סלט או מטבח כאשר אנחנו מדברים על החברה הישראלית בכלל ועל השבת בפרט?
- 2 האם אנחנו רוצים ששולחן השבת שלנו יהיה מרחב מפגש עם מי שאיתם אנחנו "חלוקים באהבה", או שאולי שולחן השבת הוא דווקא הזדמנות להתכנסות עם הדומים/ות לנו? מה המחירים והרווחים של כל גישה?
- 3 כיצד ניתן לחזק את השיח וההקשבה בינינו לבין מי שחושבים אחרת מאתנו, גם בימי החול ולא רק בשבת? כיצד ניתן להבליט את המשותף (כמו הישיבה של מרבית המשפחות הישראליות סביב שולחן השבת) כדי להחזיר ולחזק את האמון בדרך המשותפת ואת הרצון להקשיב?

שאלות

סיפור
לשבת

1 פתיחה: נקריין על הלוח או נפנה אל שתי התמונות שבנספח ג. נשאל:

- 1 מהן נקודות הדמיון בין שתי התמונות? שימו לב ליחסים בין האב ובנו בכל תמונה, למקום שבו הם נמצאים ולסיטואציה.
- 2 אילו פריטי לבוש אופייניים קיימים בתמונות? מה ניתן ללמוד מאופן השימוש בפריטים אלה על מערכת היחסים בין האב והבן? אילו רגשות מביע השימוש בפריטי הלבוש שבתמונות?

שאלות

- 2 נסביר: הרגשת 'קדושה' משמעה התייחסות לדבר מסוים (כמו זמן, מקום, אדם או חפץ) כמיוחד, נבדל ומרום. ניתן להבחין בהרגשת הייחוד של הרגע, בכל אחת משתי התמונות, למרות השוני הגדול ביניהן. נשאל:

- 1 אילו ביטויי קדושה ו/או התרוממות נפש ניכרים בתמונות? מה בכל זאת ההבדל ביניהן?
- 2 מה מעורר בכם/ן תחושה של התלהבות והתרגשות יוצאות דופן? באיזה אירוע או הזדמנות זה יכול לקרות (בהופעה, בזמן משחק או צפייה במשחק, בתחרות ספורט, בזמן תפילה, באירוע משפחתי או אישי ועוד)?
- 3 נסו להיזכר בחוויה כזו ולהסביר במה התאפיין הרגע הזה עבורכם/ן? כיצד הרגשתם/ן? מה גרם לכך?

שאלות

למידה בחברותא

- 3 נסביר: בזמן הלימוד בחברותות נקרא שני סיפורים שעוסקים באותה הרגשה מיוחדת, כפי שהיא באה לידי ביטוי במשחק הכדורגל בשבת. נחלק את התלמידים לחברותות, ננחה לקרוא את הסיפורים ולקיים דיון בעזרת השאלות המנחות (נספח ג).

4

נתכנס במליאה. נבקש מנציגי/ות החברות להציג את עיקרי הדיון שהיה בקבוצה, וכן את הצעת הפשרה שהציעו. לאחר מכן, נסביר: אווירת השבת ואופייה התעצבו לאורך דורות רבים סביב התפילות בבית הכנסת. המפגש החברתי בבית הכנסת חיזק גם את השייכות לקהילה. עם השינויים שחלו בחברה המודרנית, במקביל לתפילה בבית הכנסת או בלעדיה, נוספו לשבת פעילויות המשמרות ומטפחות קשרים משפחתיים וחברתיים. שבת מאפשרת את הפנאי להתכנס סביב פעילויות שהן מעבר לממד המעשי והיומיומי: אירוע תרבות או ספורט, טיול או מפגש חברתי, וגם תפילה משותפת בבית הכנסת. נשאל:

שאלות

- איזה טקס קבוע שמצריך פניות והתכנסות קיים בשבת שלכם/ן?
- האם וכיצד טקס (ריטואל) זה מקרב אתכם/ן לאנשים נוספים? אל מי הוא מקרב?

נסכם: בעקבות רעיונות הפשרה שהעליתם/ן ביחס לכדורגל בשבת, חישובו אילו פעולות ודרכי התנהלות יכולות לתרום לחיזוק תחושת היחד בחברה הישראלית דווקא בשבת. נבחן את ההתכנסות הרחבה ככלי לחיבור ולחיזוק קבוצות בחברה. נשאל אילו אירועי תרבות ורוח שנקיים בשבת יאפשרו שותפות והשתתפות של רבים? לאילו כללים נידרש בהתכנסויות מעין אלה כדי שיענו על מגוון רחב של צרכים ביחס לאופייה של השבת? כיצד נוכל לעצב את המרחב הציבורי של השבת הישראלית, כך שיהדהד גם בימי החולין?

הצעות להעמקה

- ניתן לבחון את פרויקט **'שבת ישראלית'** שפעל ביוזמת משרד התרבות והספורט, ואפשר הגעה חופשית לאתרי מורשת ואירועי תרבות בחינם לכלל האוכלוסייה בשישי ובשבת, תוך מאמצים להתאים את הפעילות בהם לצרכים השונים.
- כדאי להכיר את אמנת 'גביזון-מדן' (בשמה הרשמי 'מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומרי מצוות וחופשיים בישראל') שפורסמה בשנת 2003. האמנה הייתה המהלך הרציני האחרון עד כה להסדרת יחסי דת ומדינה בישראל באמצעות אמנה חברתית ולא דרך חקיקה. שלושת הפרקים המרכזיים באמנה עוסקים בנושאים הבאים: חוק השבות, אזרחות, מרשם וגיוור, המעמד האישי של נישואים וגירושים ושבת.
- מוצע לאסור כליל על פעילות מסחרית בשבת, ומנגד להתיר פעילות תרבות, בילוי ומסעדות, ואף לאפשר תחבורה ציבורית בשבת בהיקף מופחת ומוגבל. מה דעתכם/ן על ההצעה?

הרמב"ם (רבי משה בן מימון)

איש אשכולות רב השפעה. פרשן, פוסק הלכה, רופא ופילוסוף שנולד בספרד במאה ה-12 ונאלץ לברוח ולנדוד עד שהשתקע במצרים. בספרו 'משנה תורה' תיאר את יום השבת כעומד על בסיס ארבעה יסודות מרכזיים.

1 נסביר: הרמב"ם מגדיר ארבעה עקרונות יסוד לשבת: זְכוֹר, שְׁמוֹר, כְּבוֹד וְעִנְיָה. עקרונות אלו נגזרים מאזכורי השבת בתנ"ך, שניים מהם בעשרת הדברות.

2 נחלק לכל תלמיד/ה ארבעה פתקים ונבקש לכתוב על כל פתק תשובה לאחת מהשאלות המצורפות מטה בהתאם לחלוקה הבאה (כדאי לכתוב כטבלה על הלוח):

- זְכוֹר** - מה חשוב לך לזכור בשבת? לאיזה ערך חשוב לך להקדיש תשומת לב בשבת?
- שְׁמוֹר** - על אילו כללי מסגרת חשוב לך לשמור בשבת? אילו מעשים ומנהגים חשוב לך לקיים? ממה חשוב לך להימנע?
- כְּבוֹד** - מה ואת מי תבחרו לכבד בשבת? באילו אופנים?
- עִנְיָה** - אילו הנאות מיוחדות תשמרו לסופי השבוע (למשל: מנוחה, מאכלים, בגדים או בילויים מיוחדים)?

בשנת 1926, כשכבר היה משורר מוכר, יזם ביאליק הקמת מוסד תרבותי שנקרא 'עונג שבת'. במסגרת פעילותו נערכו הרצאות, כינוסי תרבות ואקטואליה במהלך השבת. עם השנים הפך מוסד זה לשם דבר בתרבות העברית המתחדשת.

3 נבקש לתלות את הפתקים לצד הכותרות (זכור, שמור, כבוד, עונג) על הלוח. נקרא את התשובות יחד וננסח הגדרה משותפת לכל אחד מארבעת היסודות של השבת. לאחר מכן, נספר על חיים נחמן ביאליק, המשורר הלאומי, שיזם והקים את מוסד 'עונג שבת' שפעל לחיזוק אופייה של השבת, ואת הפעילות הרחבה שלו בתחום זה.

למידה בחברותא

- 4** נחלק את התלמידים לחברותות וננחה: במקור הבא תכירו הצעה של **ליאור טל שדה**, הוגה, איש חינוך ופעיל חברתי ופוליטי, על בסיס משנתם של הרמב"ם וביאליק, לעיצובה של השבת הישראלית. קראו את הצעתו וקיימו דיון על בסיס השאלות המצורפות (**נספח ד**).
- 5** נתכנס במליאה ונשתף ברשמים מהלימוד בחברותות: רעיון חדש שלא הכרתם/ן, רעיונות שהסכמתם/ן או התווכחתם/ן עליהם, תובנה משותפת ועוד.

6 נקרא יחד את דבריה של **אילנה עב"ו גולן (נספח ד)**. נשאל:

- ?** בפיט המוכר "לכה דודי", כתב הרב שלמה הלוי "פני שבת נקבלה". איזו מילה אילנה מדגישה? מדוע? באיזה אופן מציעים הרמב"ם, ביאליק או ליאור טל שדה לקבל את פני השבת? עד כמה חשוב ה"נקבלה" לתפיסתם?
- ?** "לשבת יש ערך קהילתי חשוב" - איזה ערך קהילתי יכול להיות לשבת אם אני לא חלק מקהילה? מה קודם למה: קיום השבת או הקהילה? איזה סוג של מפגשים מתאפשר לכם/ן יותר בשבתות? מה מאפיין את המפגשים האלו? מה הערך המיוחד שהשבת מקנה להם?
- ?** אילו מארבעת עקרונות היסוד של השבת (זכור, שמור, כבוד, עונג) בולטים יותר בהקשר הקהילתי של השבת? מדוע?

שאלות לדיון

מבט לשבת

- 1 **תרגיל פתיחה:** נפזר קלפי תמונות במרחב הכיתה או על הלוח (**נספח ה**).
נשאל: אילו תמונות מציגות מצבים ייחודיים לישראל? אילו תמונות היו יכולות להיות מצולמות גם בכל מדינה אחרת? מדוע?
- 2 נבקש מכל תלמיד ותלמידה לבחור תמונה שמייצגת את חוויית השבת הישראלית שלהם/ן ולהסביר את הבחירה. בשלב הראשון נבקש התייחסות אישית בכתב, ולאחר מכן שיתוף בזוגות או במליאה.
- 3 אפשרויות לעבודה עם קלפי התמונות (**נספח ה**):
  - מיון הקלפים לפי ארבעת עקרונות השבת שלמדנו ב'הרהור לשבת': שמור, זכור, עונג וכבוד.
  - יצירת 'סריות' של רביעיות לפי ארבעת העקרונות הנ"ל, כך שתיווצר הצעה ל'תמונת שבת ישראלית' רצויה מבחינתכם/ן.
  - לספר סיפור או לכתוב ידיעה עיתונאית קצרה על חוויית שבת ישראלית בעזרת מספר תמונות.
  - מתן כותרות מעוררות מחשבה לתמונות, או ניסוח שאלות שעולות מתוכן.
  - ניתן לבקש מהתלמיד:ב לצלם תמונה שמייצגת את 'השבת הישראלית' מהעיניים שלהם/ן ולתת לה כותרת. כדאי לערוך תערוכה פיזית או מקוונת שתציג את העבודות.
- 4 **נסכם:** תרגלנו את האפשרות לראות את הנוכחות של השבת בציבוריות הישראלית ולראות את הייחוד של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית במרחב הציבורי. **נשאל:**
  - מה ניתן ללמוד על המרחב הציבורי ועל אופייה של השבת הישראלית מתוך העיון בתמונות?
  - באיזו תמונה יש ביטוי למגוון ולשונות בין מקבלי השבת ומצייניה?
  - איזו תמונה חסרה לכם/ן וניתן להוסיף למאגר? היכן תציעו לצלם תמונות נוספות?

שאלות

ג. סיכום המערך

פעמים רבות השיח הציבורי הישראלי על השבת טעון ומורכב מאחר ואנו נוטים להתמקד בפערים ובאתגרים שהמרחב המשותף, על המגוון הרחב של האמונות והצרכים השונים בשבת, מְזַמֵּן. במהלך הלימוד על השבת שוחחנו על השבת מתוך מבט חיובי, שמבליט את המשותף והמחבר. מתוך מבט זה, נבקש לחפש בשבת הזדמנויות למפגש ולדיאלוג, לחוויה מקרבת ומחזקת. נשתדל להרבות בהתכנסויות חברתיות שמחזקות את תחושת השותפות ורוממות הרוח כבסיסים משותפים לכינון חברה קשובה וסבלנית יותר.

ד. מהלכה למעשה – הצעה לפעילות מסכמת

- 1 נבקש מהתלמידים להציע מפגש, מנהג חדש או אירוע שבת ציבורי ובעל אופי קהילתי, במעגל חברתי שנבחר (שכונה, קהילת בית הספר, תנועת הנוער, יישוב ועוד). ננחה לעבוד בקבוצות ובאופן מדורג לפי ההנחיות הכלליות הבאות:
  - א להגדיר את אופי וסוג המנהג, האירוע או המפגש שנציע. מה מטרותיו? האם מדובר על אירוע חד פעמי או מנהג מתמשך?
  - ב לבחור את המעגל החברתי אליו נפנה ונגדיר: מי קהל היעד שלנו? מה משותף למשתתפים/ות? איזה גיוון מבחינת הצרכים השונים קיים בקהל היעד? מה ייתן ביטוי לשונות? איזה עקרונות או מרכז משותף נבקש להדגיש? כיצד נדאג שהאירוע או המנהג יכלול מפגש בין קבוצות שמגיעות מרקעים שונים? (חילוניים/דתיים/מסורתיים...)
  - ג התייחסות למנהג או לאירוע שנציע לפי ארבעת עקרונות השבת (שמור, זכור, עונג וכבוד): באיזה אופן כל אחד מהם יבוא לידי ביטוי? איזה עקרונות או עקרונות יהיו נוכחים ומרכזיים יותר? מדוע?
    - ד בחרו מקור או רעיון שלמדנו וכתבו באיזה אופן הוא השתלב או השפיע על עיצוב ההצעה.
    - ה הכינו רשימת ציוד ומשימות נדרשות לטובת קיום המנהג או האירוע. התייחסו למיקום אפשרי ולצרכים או גופים מקומיים שניתן לשתף איתם פעולה.
    - ו הכינו הזמנה או כרזה לפרסום האירוע ועצבו אותה. תנו ביטוי עיצובי לעקרונות המרכזיים מבין הארבעה שעליהם למדנו, והסבירו כיצד הוא מתבטא באופן בולט בהצעתכם/ן.
- 2 לאחר שכל קבוצה תציג את הצעתה במליאה, נבקש לבחור יחד רעיון אחד או שניים שאותם נוציא לפועל במאמץ משותף ככיתה.

ארבע מידות באדם

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם:
 הָאוֹמֵר 'שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי',
 זוּ מַדָּה בִּינוּנִית,
 וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוּ מִדַּת סְדוּם.
 'שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי',
 עִם הָאָרֶץ.
 'שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי',
 חֶסֶד.
 'שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי',
 רְשָׁעִי.

(משנה, מסכת אבות, ה' י')

שישי במטבח | טרנטה גרוב מאשין
מילים ולחן: יניב אלקיים, רזעי עבאדי וירון רוזנברג

ישראלים נוהגים לאכול את ארוחת השבת או סעודת השבת בחיק המשפחה המורחבת. זו ארוחה ארוכה ומשפחתית, שכוללת לא פעם גם התעקשות על מפה וסכ"ם יוקרתיים, ובחלק ניכר, אם לא ברוב המשפחות החילוניות (למעלה מ-70%), מעורב בה או סביבה ריטואל דתי העשוי לכלול קידוש, חלות, ברכות, נרות וכן הלאה.

(מתוך מחקרה של סתיו שופן-ביטון, כפי שפורסם באתר ynet, 2022)

- ? לפי המחקר רוב המשפחות הישראליות מתכנסות סביב שולחן השבת (גם אם באופנים שונים) בערב שבת. מה ניתן להסיק מכך?
- ? עם אילו תיאורים מתוך תוצאות המחקר אתם/ן מזדהים/ות?
- ? אילו מאפיינים של שולחן השבת וההכנות לקראתו, המופיעים בשרי ובקליפ, מוכרים לכם/ן מהבית?

אני לא מאמין בכור היתוך. לא מאמין בה שכל אחד מאיתנו צריך להיות ממוצע של כל העדות. אני מאמין במה שנקרא קערת סלט. אחד יהיה עגבניה, אחד יהיה מלפפון, אחד יהיה גזר, מזה יצא סלט טוב. אני לא מאמין בה [ש]אם אני טוניסאי ונמצא בלהקה של קיבוציניקים, אז הם יצטרכו להיות יותר טוניסאים ואני אצטרך להיות יותר קיבוציניקי. לא החברים בלהקה יישארו מה שהם, ואני נשאר מה שאני, ומזה יוצא לנו סלט טעים. (קובי אוז, סולן להקת טיפקס, בראיון לגל אוחובסקי, מעריב, סופשבוע, 20.6.97)

- ? כיצד בישול, אכילה וישיבה משותפים סביב השולחן מחברים בין אנשים?
- ? למה מתכוון קובי אוז כשהוא מדמה את החברה הישראלית לקערת סלט? מה הערך המרכזי שמאפשר קיום של "סלט" מבחינה חברתית?
- ? מה האתגר בלהיות "חלוקים באהבה" בציבוריות הישראלית? במה זה דומה או שונה מלהיות כמו קערת סלט?
- ? הביאו דוגמאות למצבים שבהם החברה הישראלית "חלוקה באהבה" בסוגיות שמעלה השבת.

אמונה זה כמו תמונה
הגזר המקל ורק אתה בוחר
על מה להסתכל, ימין ושמאל
שחור לבן וכמה קל להתבלבל

לא מעט הפעמים שמחניק וקצת קשוח
אבל הולך על האופטימי הולך על הפתוח
מעל התהומות מתחיל לבנות את
הגשרים ולא אבדה עוד התקווה גם אם...
חלוקים באהבה

בויה מדבר באהבה ואמונה
על הרידים מפרק
שימו לב אמרתי כולנא,
Originally style

a me say style and fashion
אז כולם ביחד מסביב לשולחן
שלום עליכם מלאכי עליון...
יום שישי במטבח...
יום שישי במטבח

יום שישי במטבח
ריח התבלין נפתח
הסיריים על השולחן
סלטים הכל מוכן
יום שישי במטבח
באור ראשון ליבי נפתח
ובערב סביב שולחן
כולם יחד מן זמאן

מסיבות נסיבות אהבות תרבויות
צועדים כאן ביחד באותם הרחובות
חולק איתך את אותו הבית
וגם חלום - עלה של זית

בנינו פירקנו בניינים
וכבר שנים על אותם עניינים,
לא חולק איתך את אותה אג'נדה
אבל מקשיב לך כן...
I'm no pretender

יום שישי במטבח
ריח התבלין נפתח
הסיריים על השולחן
סלטים הכל מוכן
יום שישי במטבח
באור ראשון ליבי נפתח
ובערב סביב שולחן
כולם יחד מן זמאן

באדיבות 'הקרן למורשת הכותל המערבי'

צילום: ברני ארדוב, באדיבות 'וואלה ספורט'

שבת עם בית"ר | אלי עמיר

אבא [היה] הולך בשבתות למשחקה של 'בית"ר ירושלים' באדיקות גמורה כמו לתפילת השבת בבוקר. היינו יוצאים, הוא ואני, אחרי ארוחת הצהריים, והולכים אל מגרש ימק"א. האלפים שבאו ישבו לא רק על המושבים שבמגרש עצמו, אלא גם על הגגות והמרפסות של הבתים שמסביב. נדמה לי שעל המגרש הזה היה אבא משלים לי את כל החיבוקים שלא חיבק אותי מעודו בבית ובמקום אחר, כי כל אימת [בכל פעם] שהובקע שער לטובתנו היינו קופצים ממקומנו ומריעים בצהלה ומתחבקים בכל עוז [בנוצמה]. כשניצחה בית"ר - ובייחוד במשחק נגד קבוצה של הפועל... היינו אבא ואני חוזרים שמחים וטובי לב, ומזמרים לנו בדרך משירי בית"ר והמחותרת*, או זמירות מן התפילה בבית הכנסת.

*מחותרת האצ"ל (ארגון צבאי לאומי) שהייתה מקורבת לבית"ר.

(מתוך: 'אהבת שאול', עם עובד, 1998, עמ' 151)

- ❓ בעבר, רוב משחקי הכדורגל התקיימו בשבת אחר הצהריים, לעיתים, אחרי או במקביל לתפילה בבית הכנסת. למה חשוב לספר שהמשחקים והחוויות המתוארות התרחשו בשבת? מה זה מספר על המספרים? מה זה מספר על השבת?
- ❓ קדושה ורוממות רוח, התכנסות ותחושת שייכות יכולות להתרחש הן בזמן תפילה בבית הכנסת, והן בזמן משחק במגרש הכדורגל. מה דומה ומה שונה בין שני האירועים?
- ❓ באילו מובנים נוספים חוויה של אוהד/ת במשחק יכולה להיות דומה לזו של מתפלל/ת בבית כנסת?
- ❓ לאורך השנים עלו מחלוקות ביחס לקיום משחקי כדורגל בשבת. מחד, התומכים טענו שזהו זמן שמאפשר תרבות פנאי להתכנסויות, זמן איכות של האוהדים/ות עם משפחה וחברים, שאינו מתאפשר באמצע השבוע. מאידך, טענו שחקנים/יות ואוהדים/ות שומרי שבת, שקיום המשחקים בשבת פוגע ביום המנוחה ומונע מחלקם לקחת חלק בחוויה הספורטיבית וביכולת הקידום המקצועית עבור השחקנים/יות. מה דעתכם?/ן? נסו להציע מענה שיתייחס להיבטים ולצרכים השונים.

עוד שבת של כדורגל | שמואל הספרי

משה רוזנר היה הבלם האגדי של מכבי רמת עמידר... אלה היו שנות השישים, מכבי רמת עמידר הייתה אז בליגה ב' ובכל שבת שניה בשעות המתות אחרי החמיץ של שבת הייתי מתחמק מהבית, לבוש חולצת שבת, מכנסי טרילין וכיפה סרוגה, חוצה ברגל שדות ופרדסים... ומגיע עד למחוז חלומותי, מגרש הכדורגל של רמת עמידר... קודם הייתי נצמד לגדר שהקיפה את חדר ההלבשה של השחקנים וצופה ברזונר מתכוונן למשחק כמו כהן גדול לעבודת יום הכיפורים - מתלבט, מתרכז, מסתרק, נועל נעלי פקקים, זוקף ראש ושועט לקרב. עם כל הלידים הייתי צועק לו: "רוזנר, רוזנר!", ומקווה שיפנה מבט. אבל הוא, מרוכז כולו, היה מנתר באוויר ומתרגל נגיחות מדומות, מניף את בלוריתו הבהירה. ואיזה בלם שהוא היה!... רוזנר היה גיבור מיתולוגי שכיבד בנוכחותו את מגרש הכדורגל... בשנים ההן רציתי להיות בלם. רק בלם. עם כל התכונות הטובות שנכללו ב"בלם": גובה, כוח, עוצמה, כתפיים רחבות ובלרית בלונדינית. כמו רוזנר.

הכהן הגדול

היה בעל התפקיד הבכיר בין הכוהנים בבית המקדש. היחיד שהורשה להיכנס לקודש הקודשים של בית המקדש, פעם בשנה בלבד, ביום הכיפורים. על פי המתואר במקורות חז"ל, עבודות הפולחן שהתקיימו באותו היום נדרשו להתבצע בדקדוק רב ולפי סדר מוגדר.

עברו כמה שנים, מכבי רמת עמידר עלתה ליגה, על המגרש החולי הצמיחו דשא והקיפו אותו בחומת בטון ובכניסה מכרו כרטיסים. כסף לא היה לי, ובטח לא בשבת עם כיפה על הראש. לאט לאט הפסקתי להתפלל למשחקים ותקוותי להיות "רוזנר" התחלפה בחלום להיות מיקרובילוג. בשבתות אחר הצהריים הלכתי ל"בני עקיבא" במקום לכדורגל, בעיקר בגלל שלכדורגל לא באו בנות. אבל יום אחד, בדרך לשיעור פרטי באנגלית... נכנסתי לקנות מסטיקים בחנות מערת יזעורית... וכמעט התעלפתי מתדהמה. מאחורי הדלפק עמד גיבור ילדותי... הבלם משה רוזנר. עמדתי מולו מחייך כמו אידיוט ולא מצאתי מילים. וגמגמתי "מסטיק אחד". שילמתי ויצאתי... ושוב נכנסתי... ושוב יצאתי ושוב נכנסתי וקניתי עוד משהו... לשיעור האנגלית כבר לא הגעתי.

***

אפילו: הסיפור הזה התפרסם לראשונה במגזין "בריזה" של גלובס ב-1997. ימים ספורים לאחר מכן הופיעה על המשיבון בבית ההודעה: "שלום, מדבר משה רוזנר...". הוא חזר בתשובה, הוא חסיד ברסלב וגר בחיסיפין ברמת הגולן. נכדי, סיפר, העבירו לו את הסיפור. "רציתי להודות לך על מה שכתבת", אמר, "בשנים שלאחר החזרה בתשובה התייחסתי לשנות הכדורגל שלי קצת בביטול, כאל שנים של הבל. אבל כשקראתי איך היית עומד, עם כיפה על הראש מאחורי גדר חדר ההלבשה וצופה בי מתכוונן למשחק ובדמיון הכהן הגדול מתכוונן לעבודת יום הכיפורים, אמרתי בלבי, אולי בכל זאת היה ניצוץ של קדושה גם בעיסוק ההוא.

(מתוך: 'ההולנדי של עכו: סיפורים קצרים על כדורגל, גלורי, 2004, עמ' 198-200)

יסוד סובריקטיבי [שתלוי בנקודת מבט אישית] וקהילתי מובהק. אין בהלכה ניסיון להכתיב לקהילה מהם בגדים נאים. העיקר שיהיה אוכל מיוחד לשבת ובגדים הגיינים. הסובריקטיביות והכלליות שבהגדרת העונג והכבוד, יכולים להיות רלוונטיים במיוחד לחברה הישראלית המסורתית והחילונית של ימינו, המחפשת את האפשרות לקחת חלק בעיצוב אופייה של השבת.

העונג והכבוד יכולים לבוא לידי ביטוי בהתנהגויות חומריות, המעניקות תחושה של איכות חיים בשבת. אוכל טוב, בילוי זוגי או משפחתי, בגד נאה, שולחן עם מפה לבנה, בית נקי – כל אלה ואחרים יוצרים יום שונה.

השילוב של ארבעת היסודות הוא לטעמי הברקה תרבותית שבה טמון סוד השבת וקסמה. כך בונים יום מיוחד שישרוד אלפי שנים. במקום לנטוש את השבת או להעמיד אותה במרכז המאבק שבין מחזיקי דגל הליברליזם [הדוגלים בחירות אישית] למחזיקי דגל הדתיות האורתודוקסיות, אפשר להיכנס לדיאלוג עומק עם יסודות השבת שמציע הרמב"ם ולבנות שבת ישראלית משותפת ומקסימה המבוססת על זכו, שמור, עונג וכבוד.

ה"שמור" האישי הבסיסי ביותר הוא לחדול מעבודת היומיום בשבת... ניתן פשוט לחיות את פשט הדברים – לא ללכת לעבודה בשבת, לא להשלים את מלאכת אמצע השבוע בשבת בבית... פינוי מרחב שבועי מעיסוקים אלה מאפשר ליום זה להפוך לפינה מיוחדת שמחכים לה בשמחה כל השבוע. ה"זכור" כאמור מתייחס לפן הטקסי כמו קבלת השבת.

לא פחות מה"זכור" וה"שמור" חשובים ה"עונג" וה"כבוד". אפשר להגדיר מאכלים מיוחדים וטעימים במיוחד שבמסורת הביתית יהיו מאכלים של שבת. אפשר לנקות את הבית ולסדרו, לערוך את השולחן עם מפה לבנה ואולי סימני חגיגות נוספים, להתקלח בשני שליש היום במקום בתחילתו ו/או בסופו, לא לוותר על סעודה משפחתית רגועה ורחוקה מטלפונים חכמים, ללבוש בגדים נקיים ויפים, לצאת לטיולים משפחתיים ועוד. העיקר להעניק ליום זה ארומה מיוחדת עדי כדי תחושה שדרך החומר אנחנו מתענגים על הרוח. "אֲזַתְעֶנְגָּה עַל ה'".¹

שבת ציבורית בישראל – התפישה של ביאליק

ביאליק סבר שהשבת היא יסוד היסודות של התרבות היהודית. הוא אמר: "אם בעשרת הדברות מקופלת כל התורה הרי בשבת אולי גלומות ומקופלת כל עשרת הדברות".¹

¹ ביאליק, "על אוהל שם ועונג שבת", דברים שבעל פה ב, עמ' קס-קסא.

1 שבת ישראלית לאור ארבעת יסודות השבת | בעקבות ליאור טל שדה

מפה לבנה. בית נקי. ריחות תבשילים נישאים באוויר. ילדים מלאי ציפייה לקראת הרגע שבו סבא עושה קידוש. אין גן מחר. אין עבודה. אולי נלך לפארק? אולי לספארי? מחר המשרד הממוזג יחלף בטבע. בואי כלה.

השבת היא יום מיוחד בביתן של רוב המשפחות היהודיות בישראל – חילוניות, מסורתיות ודתיות. כל אחת ושבתה. מה מחבר בין השבתות הללו? כיצד צריכה להיראות הפרהסיה [הציבורית] הישראלית בשבת, ובאיזו מידה נכון שיתערב המחוקק בעיצובה?

בואי כלה
ביטוי מתוך הפיוט "לכה דודי" שכתב הרב שלמה הלוי אלקבץ, ממקובלי צפת. נהוג לשיר אותו בקבלות שבת, כהזמנה לשבת שתכנס.

ביסודה של תפיסת היהדות כתרבות מונחת הקריאה להיכנס לדיאלוג עם התרבות היהודית, לקיים שיח ומפגש שבו אני "יוצא/ת" מעצמי כדי לפגוש באחר/ת, ומאפשר/ת לדעות ותפיסות אחרות לגעת בי.

ארבעת יסודות השבת – זכור, שמור, עונג, כבוד

הרמב"ם הדגיש ארבעה יסודות ביחסו לשבת: **זְכוֹר, שְׁמוֹר, עֲנוּג וְעָנָה**. לפי המסורת היהודית: "זְכוֹר" הוא היסוד הטקסי שבשבת, והוא כולל למשל את טקסי הדלקת הנרות, קבלת השבת, הקידוש בערב ובבוקר ואף את ההבדלה בסופו של יום השבת. הקדושה מתבטאת בשאיפת האדם לנוח לרגע מניסיונו האינסופי לשלוט בקיום... קדושה נובעת מהכרעותיהם של אנשים להתייחס לדבר כקדוש. כך, לדוגמה, כשאני "מקדיש" שעתיים בשבוע להתנדבות, הרי אני מייחד אותן וקובע לעצמי כללים לגבי מה מותר ומה אסור לעשות בהן.

"שְׁמוֹר" הוא יסוד הפסקת העבודה בשבת. הסיבות המרכזיות הן חברתיות, ובראשן הדאגה למנוחה של האנשים המוחלשים בחברה. דאגה זו נקשרת לסיפור היציאה מעבדות מצרים. היסודות של "עונג" ו"כבוד" נלמדים מדברי הנביא ישעיהו: "יְקַרְאֵת לְשִׁבְתָּהּ עֲנֵגָה לְקַדְוֶשׁ ה' מְכַבְּדָה". (ישעיהו נ"ח, ג).

העונג בא לידי ביטוי לא רק במושגים רוחניים אלא גם באוכל, מנוחה, משחק וכדומה. הכבוד בא לידי ביטוי לא רק בתפילה אלא גם בבגדים נאים, בית נקי, לימוד משותף וכדומה. חשוב לשים לב לכך שאופני היישום של העונג והכבוד ניתנים לפרשנויות רבות, ויש בהם

- ❓ סמנו משפט שעורר בכם/ מחשבה ביחס לשבת בפרהסיא [ציבוריות] הישראלית.
- ❓ נסחו שאלה שניתן לשאול בעקבותיו.
- ❓ אילו עקרונות מבין הארבעה: זכור, שמור, כבוד ועונג נזכרים ומשפיעים יותר על אופי השבת שלכם/י? כיצד?
- ❓ מה ההבדל המרכזי בין שמור וזכור לבין כבוד ועונג? מדוע דווקא בעקרונות הכבוד והעונג טמון המפתח לעיצוב אופייה של השבת הישראלית המודרנית? ממה נובע הפוטנציאל שלהם לפי המחבר? מה דעתכם/י?
- ❓ טל שדה מדבר על הצורך ב"יישום יצירתי של טקסי זכירת השבת, אירועי עונג ומתן כבוד". מה כוונתו? אילו "יישומים יצירתיים" לציון שבת במרחב הציבורי הישראלי אתם/ מכירים/ות מניסיונכם/י? מה עמדתכם/י ביחס לצורך שהוא מתאר?
- ❓ "לא נכון לפרש וליישם את ארבעת יסודות השבת בצורה זהה בכל עיר, מושב וקהילה". טוב לאילן שענפיו מרובים וטוב לשבת שפרשנויותיה ודרכי יישומה שונים" - מהם היתרונות של מגוון פרשנויות ויישומים לשבת הישראלית? מה המחירים או החסרונות של מגוון כזה? אילו אתגרים עלולים לעלות כשהיים ופועלים יחד בקהילות או קבוצות עם אמונות וצרכים מעורבים? (למשל בזמן שירות צבאי משותף)

2. שבת, קהילה ויצירה | אילנה עב"ו גולן

בליל שבת אנו שרים את הפיוט האהוב "לְכָה דוֹדִי". שלמה הלוי כתב "פְּנֵי שַׁבָּת נִקְבְּלָה" ולא "אִקְבְּלָה". הבחירה לכתוב על קבלת השבת בגוף ראשון רבים - 'אנחנו', אינה מקרית. שכן כדי להרגיש את השבת במלוא הווייתה מתבקש היחיד למצוא לו קהילה. תהא זו קהילת משפחתו, או קהילת חבריו או הקהילה הגיאוגרפית של מקום מגוריו, או כל קהילה אשר יבחה. כי הקהילה היא זאת המעניקה לשבת עומק. אין האדם נח לעצמו וסועד בעצמו, אלא עושה זאת בחברת אנשים אשר ביחד שובתים מכל מלאכה, אשר ביחד סועדים, אשר ביחד יוצרים ומעניקים לשבת את הייחודיות שלה. זאת הסיבה בעיני להתקבצות של יהודים רבים בארץ ובעולם לקבל את השבת. תרמילאים בהודו או בדרום אמריקה מוצאים יהודים נוספים לסעודת השבת; יש ארגונים חברתיים שונים המוצאים ומחברים משפחות ואנשים בודדים במיוחד לשבת ולימים טובים, ואפילו אפליקציות אשר נועדו לסייע ליחידים להתחבר לשולחן השבת כשהם רחוקים מקהילתם. כל אלו קמו מתוך ההבנה שלשבת יש ערך קהילתי חשוב ולא רק שבת מנוחה.

(מתוך: סיזור חלוצי - חוברת למנחה, המדרשה באורנים - החלוצי)

ביאליק הבין שלא די בצד "השמור" הפסיבי של השבת, בשאלה מה לא לעשות. בהשפעת מושג 'עונג השבת' החז"לי הקים ביאליק את עונג השבת התל אביבי - מקום שבו נפגשים אנשים בשבת, שומעים הרצאות מפי מגוון מרצים ומפי ביאליק עצמו, מוצחים בניגון, אוכלים משהו ומתענגים. פרויקט זה של ביאליק הצליח כל כך, עד שלא ניתן היה למצוא אולם בתל אביב שיכיל את כמות האנשים הגדולה שביקשה להשתתף בו.

אני מקבל השראה רבה מאהבתו העזה של ביאליק לשבת ומהקפדתו על שמירת צביון השבת, מבלי שהיה נאמן לכל פרטי הלכות שמירת השבת. זו דוגמה מרתקת למושג תפישת היהדות כתרבות ולקיים שיה עם המקורות.

השבת בפרהסיא הישראלית בימינו - הצעה מחודשת

העיקרון המנחה צריך להיות - "גזע" משותף ו"פירות" רבים ומגוונים. אני מציע שהנשמה והלב, או אם תרצו גזע העץ, יהיו **בנייתה של שבת המבטאת את ארבעת יסודות השבת הקדומים - זכור, שמור, עונג וכבוד**. שבת אינה כִּימֵי החול, ונכון שתהווה יסוד תרבותי חשוב ומרכזי בחיינו הפרטיים והציבוריים. טוב שהדבר יבוא לידי ביטוי, כאמור, לא רק באכיפה של איסור מסחר, אלא גם ביישום יצירתי של טקסי זכירת השבת, אירועי עונג ומתן כבוד. עם זאת, לא נכון לפרש וליישם את ארבעת יסודות השבת בצורה זהה בכל עיר, מושב וקהילה.

טוב לאילן שענפיו מרובים וטוב לשבת שפרשנויותיה ודרכי יישומה שונים. עלינו להתחשב בכך שאנשים שונים מחזיקים בעמדות שונות, ושאופני שמירת השבת ודרכי עינוגה משתנים בין אוכלוסיות בישראל. את ההכרעות ברוב סוגיות הפרהסיא בשבת נכון להשאיר לשלטון המקומי ולחברה האזרחית.

(עיבוד צוות מכון שיטים לדבריו של טל שדה, מתוך ספרו 'מה למעלה מה למטה', הוצאת כרמל, 2022)

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

נספח ה

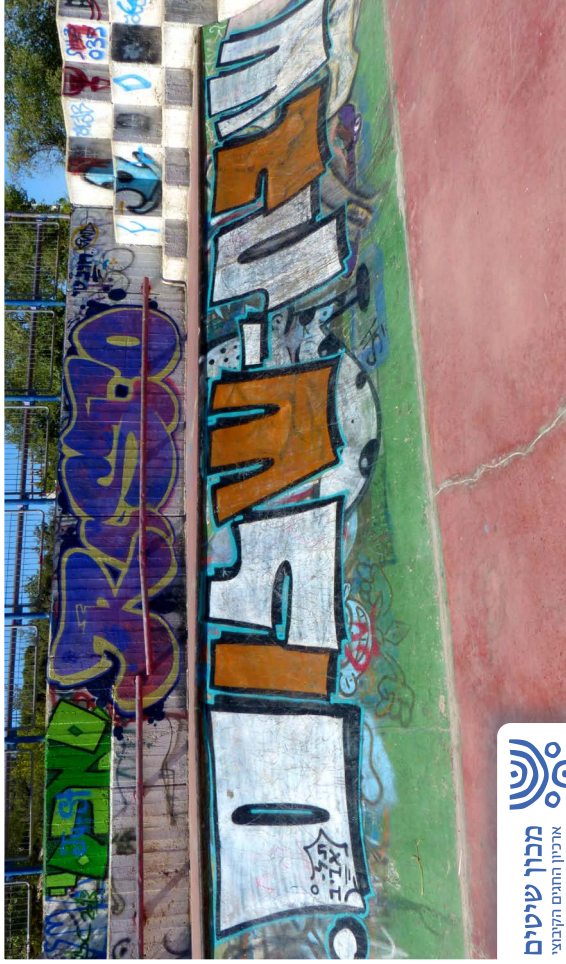
קלפי תמונות

מבט על שבת ישראלית | שוק הכרמל ביום שבת | צילום: חן חייק דויד, מתוך אתר פיקיווקי

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | ירושלים, מתחת לבית המשפט העליון | מיכל כוכב-כון

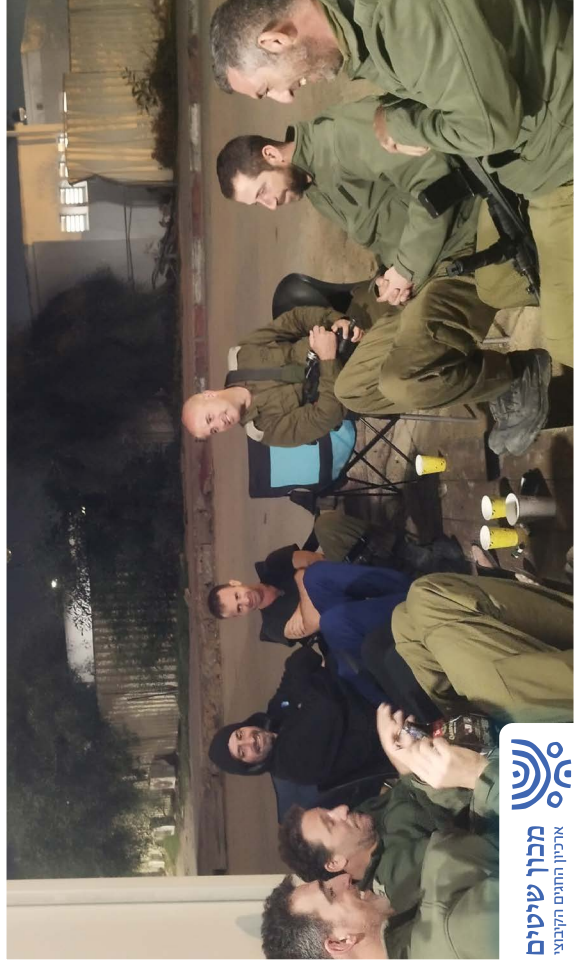
מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | קבלת שבת קהילתית בכפר יחזקאל

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | סוגרים שבת במילואים

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

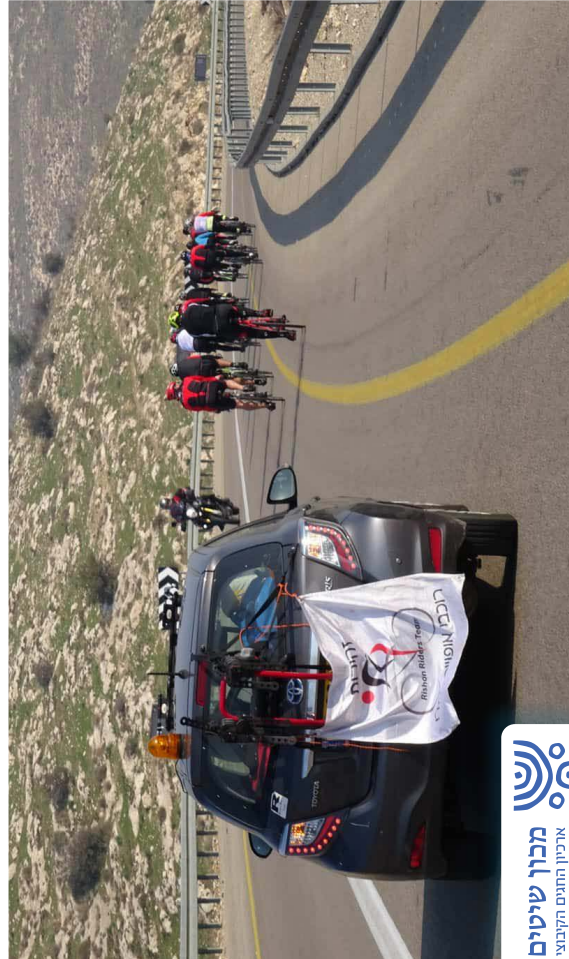
מכון שיטים
ארכיון התנאים הקיימים

מבט על שבת ישראלית | שבת בבוקר בחוף הים בתל אביב | צילום: זוהדי רודי, מתוך אתר פיקשווקי

מכון שיטים
ארכיון התנאים הקיימים

מבט על שבת ישראלית | הפגנה בעד תחבורה ציבורית בשבת | צילום: מוטי קלמרי

מכון שיטים
ארכיון התנאים הקיימים

מבט על שבת ישראלית | רכיבת שבת | צילום: גיא חלמיש, BIKEPANEL

מכון שיטים
ארכיון התנאים הקיימים

מבט על שבת ישראלית | ג'חון בשבת בבוקר

מכון שיטים
ארכיון החגים הקיבוצי

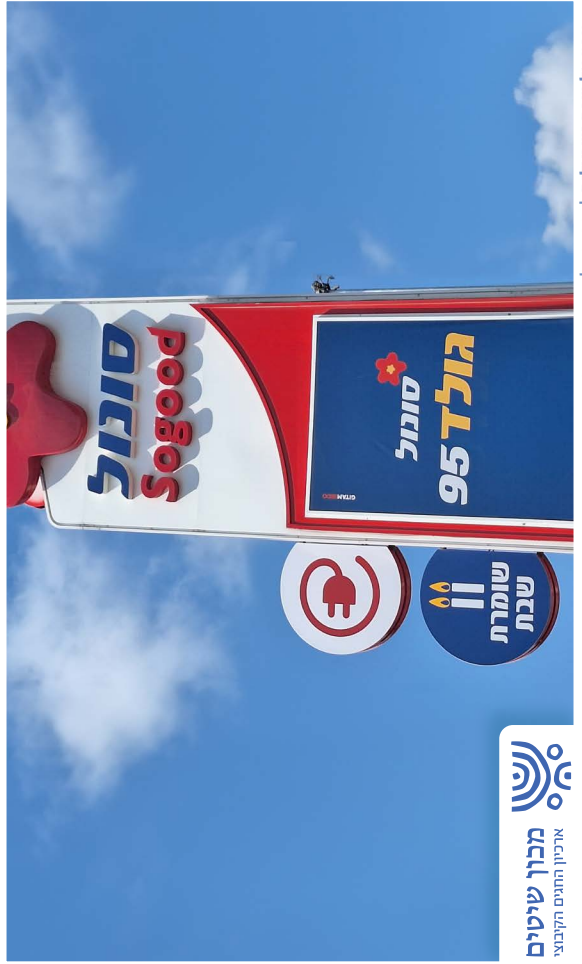
נספח ה

קלפי תמונות

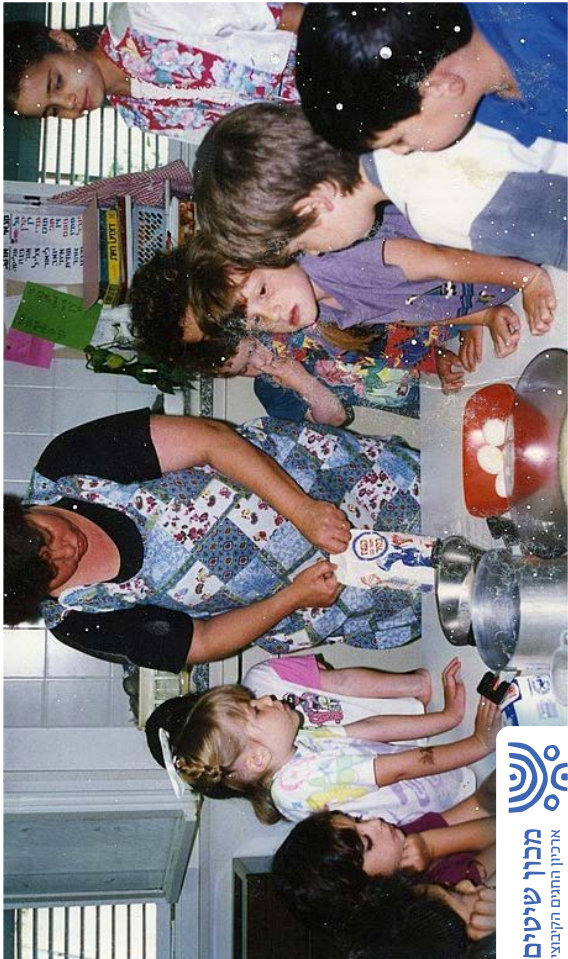
מכון שיטים
ארכיון החגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | שבת של כדורגל

מכון שיטים
ארכיון החגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | חתוב דלק שומרת שבת

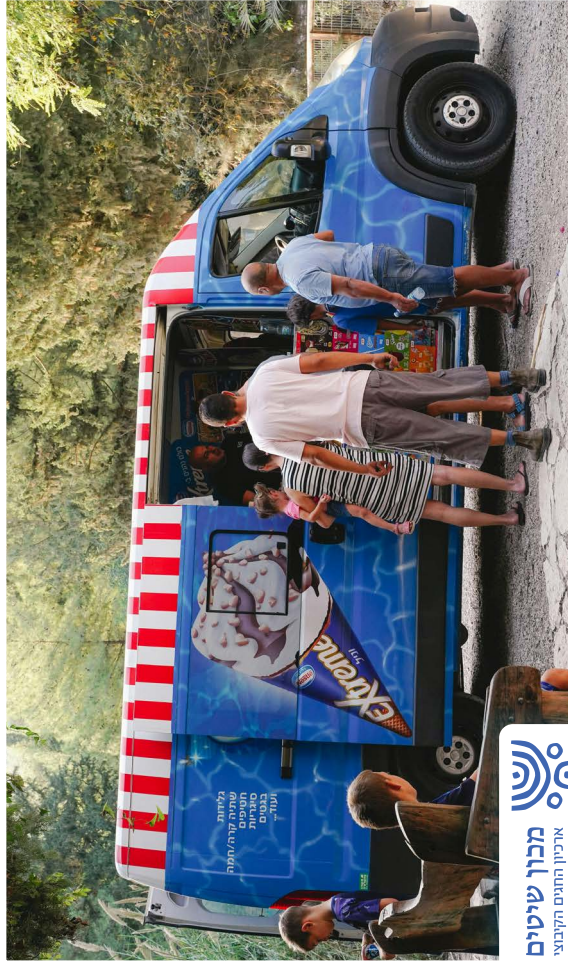
מכון שיטים
ארכיון החגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | אפיית חלות בנן הילדים בקיבוץ | צילום: בתיה רבינוביץ. ארכיון עון השופט, מתוך אתר פיקיווקי.

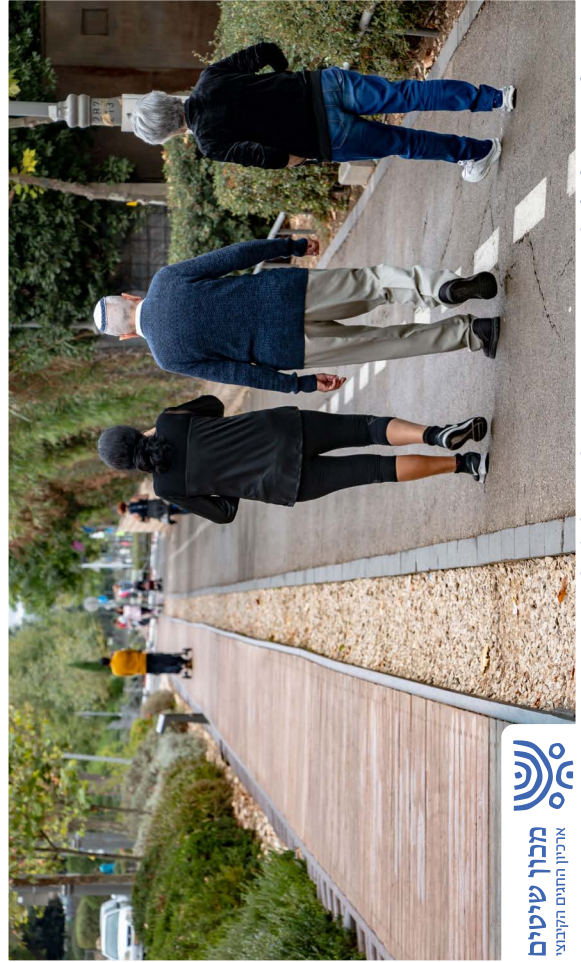
מכון שיטים
ארכיון החגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | טיול שבת משפחתי במכתש רמון

מבט על שבת ישראלית | אוטו-גלדיה, טיול שבת | צילום: מאור אטיאס (אתר pexels)

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | הליכה בשבת בבוקר, פארק המסילה בירושלים | צילום: זוידה ורדי, מתוך אתר פיקיוקלי

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | לקראת שבת בכנול המערבי | צילום: מאור אטיאס (אתר Pexels)

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי

מבט על שבת ישראלית | בדרך לבית הכנסת בערב שבת

מכון שיטום
ארכיון החוגים הקיבוצי